

Мороз Олексій Юрійович

кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри європейської інтеграції та права Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України

ORCID: 0000-0001-7946-426X

e-mail: olexmoroz@ukr.net

ЕТНІЧНИЙ, КУЛЬТУРНИЙ ТА ПОЛІТИЧНИЙ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ВЗАЄМОВПЛИВИ

Розглянуто проблему актуального співвідношення політичного та етнокультурного чинників формування української національної ідентичності. Показано, що національна ідентичність є комплексним та динамічним феноменом, який твориться у процесі політичної, культурної та соціально-економічної взаємодії між громадянами держави. Зазначено, що політична спільність у межах держави є необхідним, але недостатнім для виникнення стійкої національної ідентичності чинником. Зауважено, що її основою є також спільна соціетальна культура, що має етнокультурну (мовну) основу, проте є надетнічним феноменом. Показано, що в Україні у роки незалежності головними чинниками становлення її національної ідентичності стали спільний політичний простір держави та наявність значної української етнічної більшості. Доведено, що у ситуації фактичної двомовності країни, існування значних соціокультурних відмінностей між різними регіонами України демократичний шлях розвитку був перешкодою для реалізації ідеї україноцентричної культурної гомогенізації країни. Зазначено, що після Революції Гідності російська агресія зумовила серйозні зміни у настроях українських громадян та у вітчизняному електоральному просторі, проте завдання знайти інклюзивну формулу національної ідентичності значною мірою залишається актуальним.

Ключові слова: нація; політична нація; етнічна ідентичність; національна ідентичність; соціетальна культура.

Постановка проблеми. Вже більше чверті століття минуло з часу, коли Україна здобула статус сучасної незалежної держави. Її територіальні межі визначили кордони колишньої Української Республіки у складі СРСР, а основи міжнародно-правової легітимності – демократичність тих політичних процедур (ухвала парламенту та референдум), які зумовили проголошення незалежності, а також консенсус великих держав Заходу у ставленні до розпаду Радянського Союзу (хоча на початку їхні лідери цього відверто побоювалися). Зазначені обставини забезпечили винятково мирний тип переходу України до державної самостійності та швидке ствердження (принаймні її правового статусу) України у ролі суверенного члена світового співтовариства.

Таким чином, Україна з'явилася на глобальній політичній сцені саме як нація-держава, тобто спільнота, політично згуртована насамперед організаційним та територіальним “каркасом” держави, на той момент успадкованим від УРСР. Проте, поза сумнівом, українська незалежність взагалі стала можливою передусім завдяки українській етнічній більшості серед громадян нової держави, актуалізації ідеології української державної самостійності, витоки якої сягали докомуністичного періоду вітчизняної історії, драматичних років визвольних змагань 1917 – 1921 рр., боротьби зі сталінським режимом на західноукраїнських теренах тощо.

Водночас національна самоідентифікація громадян нової держави, а також відмінності у баченні ними майбутніх шляхів розвитку країни відрізнялися настільки, що це ставило під сумнів саме збереження української незалежності. Зазначені відмінності, зумовлені особливостями історичного шляху різних частин України, набули виразного регіонального та етнічного (а точніше – мовно-етнічного) вимірів. Нова держава постала перед непростим викликом визначення та зміцнення своєї національної ідентичності в умовах де-факто двомовного та поліетнічного типу суспільства, у якому етнічні українці становили більшість.

По-суті, саме організаційні межі держави стали у початковий період незалежності головним чинником, що тримав разом такі відмінні українські регіони, як, з одного боку, Західна Україна, та Донбас і Крим – з іншого, на тлі дуже контрастних та багатовимірних ціннісно-культурних відмінностей між ними. Ці відмінності, очевидно, заважали не лише формуванню цілісної національної ідентичності громадян країни, але й консолідації суспільства задля проведення необхідних реформ, і спричинилися до гострих політичних конфліктів. Український досвід спонукає звернутися до проблеми співвідношення таких складових формування національної ідентичності, як етнічний, культурний та державно-політичний чинники, специфіки їх взаємодії в українському суспільстві на сучасному етапі його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки відмінні аспекти проблеми формування сучасної української національної ідентичності були предметом дослідження у працях низки науковців. Докладну характеристику різних теоретичних підходів до вивчення феномена національної ідентичності подано у розлогій науковій записці, підготовленій групою дослідників Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАНУ [1]. Окрім цього, у ній проаналізовано актуальний досвід кількох європейських країн із формування своєї національної ідентичності у суперечливих умовах посилення регіоналізму або реінтеграції тощо. Автори записки також запропонували свій аналіз низки причин сепаратистських проявів на Донбасі, бачення засад державної політики з формування національної ідентичності населення названого регіону, консолідації української політичної нації.

Аналіз відмінних аспектів проблеми національного самовизначення сучасної України здійснено у монографії М. Розумного [2]. Цей автор розуміє

її як процес самоорганізації об'єднаної у межах держави спільноти, що відбувається шляхом модернізації. У цьому процесі, відзначає дослідник, складним чином поєднуються демократизація політичного життя, інтеграція у систему міжнародних комунікацій та націоналізація колективної свідомості.

Характеризуючи стан розробки проблематики, якій присвячено статтю, насамперед відзначимо порівняно давню публікацію А. Колодій, яка не втратила наукової актуальності та суспільної гостроти [3]. Її авторка подала своє бачення співвідношення у структурі феномена нації та національної ідентичності державного, етнічного та культурного компонентів. Дослідниця також обґрунтувала положення про потребу формування в Україні надетнічної (із українським культурно-етнічним ядром) соціетальної культури як потенційного чинника національної консолідації.

Проблему взаємозв'язку між процесом національної самоідентифікації та демократичними політичними процедурами порушував Ю. Рубан [4]. Дослідник акцентував на необхідності цілісного поєднання у процесі комунікації влади та суспільства демократичної складової та чинника національної ідентичності, що у ньому формується.

Зв'язок між національною ідентичністю та розвитком в Україні громадянського суспільства спробував виявити О. Шапаренко [5]. Про національну ідентичність як соціокультурний феномен писали О. Гузьман та Г.-М. Саппа [6]. Різні грані проблеми формування української національної ідентичності були також темою публікацій Н. Підбережник [7], Д. Судина [8] та інших дослідників.

Виокремлення невіршених раніше частин загальної проблеми.

Хоча, загалом, проблема співвідношення етнокультурного та політичного чинників формування національної ідентичності доволі різнобічно висвітлена у науковій літературі, його специфіка в умовах актуальної суспільно-політичної ситуації в Україні досі вивчена недостатньо. Зокрема, потребують глибшої рефлексії потенційний вплив останніх змін в українській етнокультурній політиці, а також прихід до влади нових політичних сил. Їх висвітлення є головною метою статті.

Виклад основного матеріалу. Аналіз проблеми чинників, що впливають на сьогодні на формування української національної ідентичності, вимагає, передусім, дефініції самих понять нації та національної ідентичності, адже нація є, за визначенням А. Колодій, “парадигмальною категорією політологічного аналізу, оскільки моделює дискурс тих проблем суспільного розвитку, що стосуються формування та функціонування національних спільнот” [9].

Вже самі відмінні підходи до розуміння феномена нації у їхній основі розрізняє різне тлумачення дослідниками співвідношення його суто етнічних та низки інших компонентів (із першим у певний спосіб пов'язаних). Досить поширеною у політології/націології є етнічна парадигма нації, що має значний вплив в українській суспільній науці і, як видається, є нині найпоширенішою у

свідомості громадян [10]. У її межах нація максимально ототожнюється із певним політично організованим етносом, а держава розглядається як, насамперед, інструмент влади певної етнічної спільноти – нації. В Україні етнічна парадигма нації утворює ідеологічне ядро етноцентричної культурної політики – у її доволі широкому діапазоні від поміркованих до радикальних підходів. Стратегічно вона зорієнтована, як видається, швидше на поступову асиміляцію національних меншин, за винятком кримсько-татарської.

Альтернативою етнічній парадигмі нації є політична парадигма, яка, у своєму найпоширенішому варіанті, допускає ототожнення нації і держави. У такому разі, коли йдеться про націю, її “культурна специфіка та етнічне ядро ховаються... “під дахом” ліберальних концепцій рівності індивідів та етнічної нейтральності держави” [11]. Обидві названі парадигми А. Колодій вважає недостатньо переконливими, такими, що надто спрощують складні реалії формування та розвитку сучасних націй. Натомість дослідниця підтримує третю парадигму нації, яку визначає як етнополітичну, яка, на її думку, є найбільш зваженою і повною [12]. У її обґрунтуванні А. Колодій значною мірою ґрунтується на розумінні сутності національної спільноти, яке свого часу обстоював М. Вебер. Держава і нація є, безумовно, взаємопов’язаними феноменами. Але держава – об’єднання людей, насамперед договірне, що ставить перед собою певні прагматичні цілі – зовнішня та внутрішня безпека, правопорядок, зростання загального добробуту (принаймні, коли йдеться про сучасні демократії) тощо. Натомість нація, на думку М. Вебера, є спільнотою, яку об’єднують чинники непрагматичні – культура, історична пам’ять, “почуття національної честі тощо” [13]. Отже, М. Вебер у своїй концепції нації поєднує культурні та політичні компоненти, таким чином, на думку дослідниці, обґрунтовуючи культурно-політичну парадигму нації.

На нашу думку, такий підхід у своїх засадах є досить близьким до етнополітичної парадигми нації, до якої його, як зауважує А. Колодій, “інколи звужують” [14]. Ґрунтуючись на ньому, політологиня розставляє деякі власні наголоси. На її думку, необхідно погодитися із тим, що, “коли говоримо про націю – йдеться про спільноту людей, яка виникає упродовж тривалого часу, а не про об’єднання людей у межах держави, спільноту, яка тримається на солідарності, що виходить за межі політичної свідомості та включає культурні, релігійні, історичні підстави єдності” [15]. Схожу думку висловлювали й інші дослідники, зокрема О. Шапаренко, який писав, що зв’язки солідарності між членами національної спільноти “...можуть, а то й не можуть втілюватися у формі національних держав, проте вони нітрохи не схожі на суто юридичні та бюрократичні узи держави” [16].

Водночас у структурі реальних національних ідентичностей політичні та етнокультурні складники представлені “асиметрично”, а відповідна пропорція може слугувати критерієм класифікації національних спільнот. Враховуючи це, як вважає А. Колодій, можна виділити мінімум два типи націй – етнічні та

громадянські. Етнічними є нації, практично тотожні певному етносу. Близьким прикладом такої нації можуть бути сучасні поляки (хоча тут доцільно зазначити, що таке становище склалося лише після тієї катастрофи, яку пережила Польська держава у роки Другої світової війни, і значною мірою є результатом поділу кордонів у Східній Європі, який у післявоєнний час провели сталінський режим та його сателіти). Натомість громадянські нації, за А. Колодій, маючи певне етнічне ядро, свою національну ідентичність набувають у значно ширшому, ніж етнічний, культурно-політичному просторі. Члени таких націй “володіють громадянськими якостями, цінують і практикують своє громадянство та мають спільну для усіх громадян надетнічну ідентичність (етнічна при цьому не виключається), базовану на спільній соціетальній культурі та політичних цінностях” [17].

Саме існування будь-якої нації є реальністю лише тоді, коли у відповідній спільноті сформоване стійке усвідомлення того багатомірного різновиду своєї спільності/єдності, який називаємо національною ідентичністю. Якщо етнічна ідентичність є об’єктивною, оскільки визначається такими “ідентитетами” (тобто певними сутнісними ознаками, які й кваліфікують належність людини чи спільноти до етносу чи нації), як антропологічний тип, культура, мова, особливості менталітету, національна ідентичність є результатом певного вибору самого індивіда [18].

Англійський дослідник Д. Міллер визначає п’ять найважливіших аспектів національної ідентичності. По-перше, це власні переконання людей: “нація існує доти, доки її члени визнають один одного як співвітчизників, визнають, що їхні спільні характеристики схожі, і спільно прагнуть продовжувати спільне існування” [19]. По-друге, це спільне історичне минуле, “спільні обов’язки і уявлення про спільне майбутнє”. По-третє, це різноманітні спільні дії (рішення, досягнення результатів). Також це спільне проживання в одній країні – батьківщині, і, нарешті, спільна культура – носії якої можуть належати до різних етнічних груп. Суголосно із тезою А. Колодій про спільну соціетальну культуру як “клей” для нації, ця спільна культура “може бути визначена як уявлення про те, як група людей повинна співіснувати. Ці уявлення включають політичні принципи, такі як демократія та верховенство закону, і не лише їх” [20].

У контексті теми статті, у цьому переліку акцентуємо два моменти – значення для формування національної ідентичності спільної діяльності, взаємодії, комунікації між громадянами (членами нації), а також те, що спільну національну культуру (необхідну для існування національної єдності) можуть творити представники різних етнічних груп. На думку авторів згаданої вище аналітичної записки, “етнічна спільнота на певному етапі політизації може створити націю як таку єдність, в основі якої лежить прагнення до національного самовизначення і суверенітету, конституювання через інститути держави. А оскільки ці політичні інтереси можуть бути спільними для цілої групи етносів, що проживають на даній території, то сучасні нації, як правило, є поліетнічними” [21]. Мабуть,

твердження про типову поліетнічність сучасних націй є занадто категоричним; проте, безумовно, таке співвідношення між етнічною та національною ідентичностями є поширеним у сучасному світі – на тлі, загалом, вельми широкого діапазону шляхів формування та типу існуючих на сьогодні національних спільнот, відповідного як позитивного, так і не надто вдалого досвіду.

Важливим для окреслення змісту феномена нації та національної ідентичності є усвідомлення того факту, що національна ідентичність не є раз та назавжди даною та визначеною, що вона є “динамічною в історичному та соціальному сенсі категорією” [22]. Національна ідентичність не “віднаходиться” як певна одвічна істина, але вона формується та утверджується певною, можливо етнічною, спільнотою у політичній, культурній, соціально-економічній сферах у пошуках відповіді на виклики модернізації, трансформації суспільних відносин, а подекуди – й драматичних воєнних небезпек. Як наголошував Ю. Рубан, “історія свідчить про неможливість усталення національної ідентичності, фіксації такого її семіотичного образу, який раз і назавжди об’єднав би громадян держави. Формування національної ідентичності є процесом, оскільки невпинним процесом є формування, модернізація чи вибір ідентичностей учасників нації – громадян держави” [23].

У процесі формування та відтворення національних ідентичностей у політичній та культурній практиці вони нерідко вступають у складну взаємодію із ідентичностями регіональними. Останні існують не лише у федеративних державах, вони властиві також багатьом унітарним державам (як таким, що мають у своєму складі автономні політичні утворення, так і тим, що їх не мають). Практично увесь період сучасної державної незалежності України явище регіональної ідентичності було безумовно актуальним і для України; воно зберігає своє значення й на сучасному етапі, хоча і в істотно послабленій та зміненій формі.

Існування у державі регіонів/регіональних ідентичностей передбачає низку передумов. Серед них – спільність історичного шляху певної території, її географічна єдність, особливості культурної та економічної моделі [24]. Регіональна ідентичність формується під впливом як довготермінових, так і короткотермінових чинників. Ускладнення, із різних причин, відносин між державним центром та представниками регіональних спільнот може спричинитися до посилення регіональних ідентичностей [25]. Вочевидь, нормальний розвиток держави та нормальні політичні процеси у ній можливі лише за умови “підпорядкованості” регіональних ідентичностей загальнонаціональній/державній, інакше вони можуть стати (у крайньому разі) підґрунтям для сепаратизму. Зауважимо, що це явище є досить актуальним і для деяких сучасних європейських націй, зокрема, що важливо відзначити, і для етнічно гомогенних. Прикладом цього може бути Італія, на півночі якої набули чималого впливу політичні сили (Ліга Півночі), які виступають за

федеративний устрій країни й навіть озвучували ідею створення у Північній Італії незалежної держави “Паданія” [26]. Підґрунтям таких настроїв у північному регіоні Італії є різниця насамперед у рівні економічного розвитку Півночі та Півдня країни, яка підштовхує деяких італійців до думки, що розвинена Північ дарма “годує” бідніший Південь, до того ж значно уражений структурами організованої злочинності (мафії). Вважається, цей “сепаратизм” насправді є радше фрондою, гострою формою вираження невдоволення діями центрального уряду, зокрема його міграційною політикою, розподілом бюджетних коштів. Проте історичний досвід підказує, що погіршення соціально-економічної ситуації часто призводить до посилення саме радикальних політичних сил.

З іншого боку, регіональна ідентичність потенційно здатна бути конструктивним елементом ідентичності національної, якщо узгоджується із останньою у своїх ключових елементах, насамперед у ставленні до власної держави.

У незалежній Україні завдання визначення своєї національної ідентичності та потреба у консолідації суспільства виявилися міцно пов’язаними. Від перших років самостійного державного буття основні політичні розколи в Україні набули чітко вираженого регіонального виміру, який, своєю чергою, виразно корелювався із мовними відмінностями та особливостями етнічного складу населення різних українських теренів, що склалися історично. (Питання про те, як саме, тут залишаємо осторонь). Насамперед мовно-культурна, а не вертикальна соціально-економічна диференціація визначала головні відмінності політичних переваг Галичини, Центру, Півдня, Сходу та інших частин України.

Важливо відзначити, що згадана кореляція формувала майже “двохромні”, полярні контрасти лише для Галичини та, дещо меншою мірою, для Волині, з одного боку, і Донбасу та Криму – з іншого. У ставленні до української мови, оцінках минулого, сприйнятті радянського спадку, цінностей демократії та ринкової економіки різні українські регіони демонстрували широкий та строкатий діапазон оцінок. При цьому загалом проявлялися, по-перше, стабільна підтримка більшістю громадян незалежного шляху розвитку країни; по-друге, факт формування української державницької орієнтації серед певної частини російськомовного населення України та власне російської етнічної меншини.

Загалом, у питанні визначення та зміцнення своєї національної ідентичності Україна фактично постала перед альтернативою: йти шляхом послідовної енергійної українізації, просуваючи таким чином концепцію української національної ідентичності як практично тотожну українській етнічній (виражену, зокрема, у формулі боротьби за “справді українську Україну”) або розвиватися як політична нація, практично двомовна, громадян якої згуртовує, насамперед, належність до однієї держави та спільна участь у вирішенні проблем, позбавлених мовно-етнічного виміру – здійсненні економічних реформ, боротьбі з корупцією, вдосконаленні системи – охорони здоров’я тощо.

На нашу думку, Україна довгий час розвивалась радше середнім шляхом, але ближчим до другого з названих варіантів; проте це було результатом фактичної відносної рівноваги потенціалу різних політичних сил, а не свідомого та відкрито артикульованого вибору суспільства. Це, зокрема, відзначав М. Розумний, характеризуючи (у 2016 р.) вітчизняну етнонаціональну політику: “Складається враження, що при всій своїй обмеженості, недосконалості і застарілості концепція та нормативна база етнонаціональної політики в Україні відображає той хисткий баланс інтересів і світоглядних компромісів, який дозволяв донедавна зберегти мир і відносну стабільність етнонаціональних відносин” [27].

Зрештою, такий баланс було зруйновано. Детальний аналіз обставин та причин цього – поза межами завдань цієї статті. Тут лише вкажемо на очевидний вплив зовнішнього фактора – Росії. За президентства В. Путіна Російська Федерація (далі – РФ) почала досить швидко відновлювати та нарощувати свій військовий та зовнішньополітичний потенціал, і чим далі, тим виразніше та агресивніше звертала на шлях неоімперського реваншу, політики, спрямованої на втягування країн – колишніх республік СРСР у контрольовані Москвою структури. Україна стала найважливішою ціллю такого курсу на “пострадянському” просторі. На президентських виборах 2004/2005 рр., а згодом 2010 р., у підґрунті протистояння головних опонентів виявилось саме питання про ставлення майбутнього глави держави до намірів Москви. Спочатку Помаранчева революція, а згодом Революція Гідності врятували український суверенітет та демократичний шлях розвитку, проєвропейську орієнтацію у зовнішній політиці тощо. При цьому, як зазначив М. Розумний, у ході подій “вектор ліберально-демократичної мотивації в Україні збігся з антиколоніальним (національно-визвольним) протестом, оскільки повернення до авторитаризму у внутрішній політиці означало повернення в орбіту відроджуваної Російської імперії у зовнішній політиці” [28].

Реакцією Москви на перемогу Євромайдану стала пряма атака на Україну, анексія Криму та встановлення фактичного контролю РФ над частиною Донбасу, де сепаратистські групи підняли збройний заколот. Як наслідок, значна частина українського населення, яка традиційно орієнтувалася на Росію (і, водночас, демонструвала неприйняття демократичних цінностей), опинилася поза участю в українських політичних процесах. Це очевидно та істотно змінило співвідношення політичних сил в Україні. Українська етнокультурна політика суттєво зсунулася у бік стратегії розвитку нації за “етнічним” сценарієм, що виявилось у законах про освіту, державну мову тощо.

Водночас, на тлі виразної маргіналізації в Україні антидемократичних/ проросійських сил, набуло більшої політичної актуальності тривалий час напівлатентне протиріччя між ліберальним курсом та етноцентричною програмою. Свідченням цього стали останні президентські вибори, на яких антидержавницькі сили фактично не мали реальних шансів на успіх, а натомість

у боротьбі за владу конкурували політики, що представляли названі ідеологічні платформи.

Проте, попри нещодавній надзвичайний градус емоцій та “алармістські” настрої частини громадян, на сьогодні в Україні розбіжності між етнічною концепцією розвитку держави та ідеєю громадянської нації виявляють себе, на нашу думку, здебільшого у зміні риторичних акцентів у виступах теперішніх керівників держави, виразно майже не артикуються у відкритих суспільних дискусіях. Загалом актуальні засади етнокультурної політики, що визначилися у попередні кілька років, залишаються незмінними.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Нація та національна ідентичність є комплексним феноменом, у якому сполучаються політичні (насамперед держава та свідома участь громадян у її діяльності) та культурні чинники, серед яких найчастіше найбільшу питому вагу має мова, проте важливі й такі компоненти, як історична пам’ять, релігія, ментальність тощо. Національна ідентичність є динамічним явищем, вона не “віднаходиться” громадянами, а твориться ними у процесі політичної, культурної та соціально-економічної взаємодії. Для націй, що не є моноетнічними, ствердження стійкої національної ідентичності вимагає формування спільної надетнічної соціетальної культури, яка скріплює цілий національний соціально-політичний простір.

В Україні, яка увійшла у період новітньої державної незалежності як дуже неоднорідна у мовному та, загалом, культурному вимірах спільнота, головними чинниками формування її національної ідентичності стали: по-перше, організаційний “каркас” держави; і по-друге, наявність значної української етнічної більшості. Демократичні засади політичних процесів у країні сприяли широкій та різноманітній комунікації, взаємодії громадян різного етнічного походження та мовних преференцій, спричинилися до формування прошарку активних не україномовних “політичних українців”, громадян із відмінною та складною культурною, але виразно українською національною/державною ідентичністю.

Водночас лише “гравітаційна сила” спільного політичного простору виявилася недостатньою для формування в усіх українських регіонах стабільної української національної ідентичності. По-суті, саме демократичний тип політичного життя в Україні тривалий час був перешкодою у просуванні концепції національної ідентичності, орієнтованої на “україноцентричну” культурну гомогенізацію країни. Демократичний шлях розвитку поставив українське суспільство перед викликом пошуку складнішої, більш інклюзивної формули національної тотожності. На жаль, воно не знайшло на нього задовільної відповіді. Мовно-культурні відмінності між українськими регіонами у 2000-х рр. стали головним підґрунтям суспільних розколів, фактично домінантою політичного “порядку денного” в Україні. Після Революції Гідності російська агресія зумовила значні зміни у настроях українських громадян та у вітчизняному електоральному просторі. Водночас завдання знайти таку формулу національної ідентичності,

яка міцно єднала б більшість громадян, значною мірою зберігає для України свою суспільно-політичну актуальність. Йдеться, насамперед, про її вироблення у практиках політичної діяльності, зокрема у ході електоральних процедур та процесів. Зв'язок між особливостями останніх та процесом формування національної ідентичності та національної консолідації визначає, на нашу думку, значну перспективу подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Політико-правові механізми формування національної ідентичності населення Донбасу: наук. зап. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корещького НАНУ, 2015. 116 с.
2. Розумний М. М. Виклики національного самовизначення: монографія. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2016. 196 с.
3. Колодій А. Соціетальна культура як чинник національної консолідації. URL: <https://political-studies.com/?p=94> (дата звернення: 25.04.2020).
4. Рубан Ю. Демократія та національна ідентичність як комунікація влади і суспільства // Вісник НАДУ. 2010. № 4 (25). С. 183—190.
5. Шапаренко О. В. Національна ідентичність як чинник формування громадянського суспільства в Україні // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2015. Вип. 20. С. 92—99. (Серія “Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки”).
6. Гузьман О. А., Саппа Г.-М. М. Національна ідентичність як соціокультурний феномен // Virtus: Scientific Journal. Editor-in-Chief М. А. Zhurba. 2016. № 8. Р. 64—68.
7. Підбережник Н. П. Виклики та загрози у сфері етнополітичних відносин в Україні на сучасному етапі // Вісник НАДУ при Президентіві України. 2018. № 2. С. 68—75. (Серія “Державне управління”).
8. Судин Д. Типи української національної ідентичності // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. № 1045. Вип. 30. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. С. 41—47. (Серія “Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи”).
9. Колодій А. Соціетальна культура як чинник...
10. Там само.
11. Там само.
12. Там само.
13. Там само.
14. Там само.
15. Там само.
16. Шапаренко О. В. Національна ідентичність як чинник... С. 95, 96.
17. Колодій А. Соціетальна культура як чинник...
18. Політико-правові механізми формування... С. 16.
19. Там само. С. 22.
20. Там само. С. 22.
21. Там само. С. 21.
22. Там само. С. 21.
23. Рубан Ю. Демократія та національна ідентичність... С. 186, 187.
24. Політико-правові механізми формування... С. 29.
25. Там само. С. 29.

26. Пономарьова І., Мурза К. Специфіка сепаратистських рухів у країнах Європейського Союзу // Політичний менеджмент. 2012. № 1/2. С. 240, 241.
27. Розумний М. М. Виклики національного самовизначення... С. 40.
28. Там само. С. 35.

Статтю подано: 26.05.2020

Статтю схвалено: 25.06.2020

Moroz Oleksiy Yuryevich

*Associate Professor, PhD in Philosophy,
Associate Professor of the Department of European integration and
law of the Lviv Regional Institute for Public Administration of the National Academy
for Public Administration under the The president of Ukraine.*

ORCID: 0000-0001-7946-426X

e-mail: olexmoroz@ukr.net

ETHNIC, CULTURAL AND POLITICAL FACTORS OF FORMATION OF UKRAINIAN NATIONAL IDENTITY AT THE PRESENT STAGE: PECULIARITIES AND MUTUALINFLUENCES

Problem setting. Ukraine appeared on the modern world political scene as a political nation, a community, politically united primarily by the organizational and territorial “framework” of the state, at that time inherited from the Ukrainian SSR. However, Ukrainian independence became possible primarily due to the Ukrainian ethnic majority among the citizens of the new state, the actualization of the ideology of Ukrainian independence, the origins of which reached the pre-communist period of national history, dramatic years of liberation struggles of 1917 – 1921, struggle against the Stalinist regime in Western Ukraine. At the same time, the national self-identification of the citizens of the new state, as well as the differences in their vision of the future ways of development of the country differed so much that it called into question the very preservation of Ukrainian independence. The new state faced the challenge of defining and strengthening its national identity in the de facto bilingual and multi-ethnic nature of society.

Recent research and publications analysis. A general analysis of the problem of political and ethnocultural factors in the formation of national identity is made in the writings of M. Rozumny, A. Kolodiy, a collective study prepared by scientists of the Institute of State and Law named after V. Korytsky NAS of Ukraine. The problem of the relationship between the process of national self-identification and democratic political procedures was raised by Yu. Ruban. The connection between national identity and the development of civil society in Ukraine was analyzed by O. Shaparenko. Various aspects of the problem of forming the Ukrainian national identity were also the subject of publications by N. Pidberezhenko, D. Sudyn, T. Kuzio, and a number of other researchers.

Highlighting previously unsettled parts of the general problem. Although in general the problem of the ratio of ethnocultural and political factors in the formation of national identity has received some coverage in the scientific literature, its specifics in the current socio-political situation in Ukraine is still insufficiently studied. In particular, the potential impact of recent changes in Ukrainian ethnocultural policy, as well as in the coming to power of new political forces, needs deeper reflection.

The purpose of the article is a general analysis of the relationship between such components of national identity formation as ethnic, cultural and political factors, and to determine the specifics of their interaction in Ukrainian society at the present stage of its development.

Paper main body. Nation and national identity are a complex phenomenon that combines political (primarily the state and the conscious participation of citizens in its activities) and cultural factors, among which language is often the most important, but also important components such as historical memory, religion, mentality, etc. National identity is a dynamic phenomenon, it is created by citizens in the process of political, cultural and socio-economic interaction. For non-monoethnic nations, the assertion of a stable national identity requires the formation of a common supra-ethnic societal culture that binds the entire national socio-political space.

In Ukraine, which entered the period of modern state independence as a heterogeneous community in linguistic and cultural dimensions, the main factors shaping its national identity were, first, the organizational “framework” of the state, and secondly, the presence of a significant Ukrainian ethnic majority. The democratic principles of political processes in the country contributed to broad and diverse communication, interaction of citizens of different ethnic backgrounds and language preferences, led to the formation of a layer of active non-Ukrainian-speaking “political Ukrainians”, citizens with distinct and complex cultural but distinctly Ukrainian national/state identity. At the same time, only the “gravitational force” of the common political space was insufficient to form a stable Ukrainian national identity in all Ukrainian regions. Linguistic and cultural differences between Ukrainian regions in the 2000s proved to be the main basis for social divisions, in fact the dominant political “agenda” in our country.

Conclusions of the research and prospects for further studies. It is shown that in Ukraine during the years of independence the main factors in the formation of its national identity were the common political space of the state and the presence of a significant Ukrainian ethnic majority. In the situation of actual bilingualism of the country, the existence of deep socio-cultural differences between different regions of Ukraine democratic way of development appeared to be an obstacle for cultural homogenization of the country. After the Revolution of Dignity Russian aggression caused important changes in Ukrainian cultural, political and electoral spheres, making Ukrainian society more united. But the task to create an inclusive formula of national identity still to be actual. An analyze, based on Ukrainian experience, of the connections, between the specifics of electoral procedures, and representative democracy in general, and peculiarities of forming of Ukrainian national identity and consolidation create a perspective for further researching.

Key words: nation; political nation; ethnic identity; national identity; societal culture.

References

1. *Polityko-pravovi mekhanizmy formuvannia natsionalnoi identychnosti naseleattia Donbasu*. (2015). Kyiv: Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NANU. 116 p. [in Ukrainian].
2. Rozumnyi, M. M. (2016). *Vyklyky natsionalnoho samovyznachennia*. Kyiv: Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. 196 p. [in Ukrainian].
3. Kolodii, A. (2013). *Sotsiialna kultura yak chynnyk natsionalnoi konsolidatsii*. URL : <https://political-studies.com/?p=94> [in Ukrainian].
4. Ruban, Yu. (2010). Demokratsiia ta natsionalna identychnist yak komunikatsiia vlady i suspilstva. *Visnyk NADU*, № 4 (25), pp. 183-190 [in Ukrainian].

5. Shaparenko, O. V. (2015). Natsionalna identychnist yak chynnyk formuvannia hromadianskoho suspilstva v Ukraini. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina*, Issue. 20, pp. 92-99 [in Ukrainian].
6. Guzman, O. A., Sappa, G.-M. (2016). Natsionalna identichnost yak sociokulturnyj fenomen. *Virtus: Scientific Journal. Editor-in-Chief M.A. Zhurba*, № 8, pp. 64-68 [in Ukrainian].
7. Pidberezhenyuk, N. P. (2018). Vyklyky ta zahrozy u sferi etnopolitychnykh vidnosyn v Ukraini na suchasnomu etapi. *Visnyk NADU pry Prezydentovi Ukrainy*, № 2, pp. 68-75 [in Ukrainian].
8. Sudyn, D. (2013). Typy ukrainskoi natsionalnoi identychnosti. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazyna*, № 1045, Issue. 30, pp. 41-47 [in Ukrainian].
9. Kolodii A. *Sotsiialna kultura yak chynnyk...*
10. Ibid.
11. Ibid.
12. Ibid.
13. Ibid.
14. Ibid.
15. Ibid.
16. Shaparenko, O. V. (2015). Natsionalna identychnist yak chynnyk... pp. 95, 96.
17. Kolodii, A. (2013). *Sotsiialna kultura yak chynnyk...*
18. *Polityko-pravovi mekhanizmy formuvannia...* pp. 16.
19. Ibid. pp. 22.
20. Ibid. pp. 22.
21. Ibid. pp. 21.
22. Ibid. pp. 21.
23. Ruban, Yu. (2010). Demokratsiia ta natsionalna identychnist... pp. 186, 187.
24. *Polityko-pravovi mekhanizmy formuvannia...* pp. 29.
25. Ibid. pp. 29.
26. Ponomarova, I., Murza, K. (2012). Spetsyfika separatytskykh rukhiv u krainakh Yevropeiskoho Soiuzu. *Politychnyi menezhment*, № 1/2, pp. 240, 241 [in Ukrainian].
27. Rozumnyi, M. M. Vyklyky natsionalnoho samovyznachennia... p. 40.
28. Ibid. pp. 35.

Paper submitted: 26.05.2020

Paper accepted: 25.06.2020

Цитування: Мороз О. Ю. Етнічний, культурний та політичний чинники формування української національної ідентичності на сучасному етапі: особливості та взаємовпливи // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. Вип. 2(63) : у 2 ч. Ч. 1 / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева. Львів : ЛПІДУ НАДУ, 2020. С. 13—25. (DOI: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.63.2020.212636>).

Citation: Moroz, O. Yu. (2020). Ethnic, cultural and political factors of formation of ukrainian national identity at the present stage: peculiarities and mutual influences. *Efficiency of Public Administration*, Issue 2(63), pp. 13-25. (DOI: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.63.2020.212636>).